

Lublin, 22.08.2023

Dr hab. Małgorzata Kowalewska – Harasymiuk, prof. UMCS

Instytut Filozofii

Wydział Filozofii UMCS

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Pawła Superata pt. Marsyliusza z Inghen *Quaestiones super quattuor libros „Sententiarum” Petri Lombardi (Liber II, quaestiones VIII – X)*. Edycja krytyczna opatrzona wstępem i komentarzami, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Hanny Wojtczak na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego z zakresu nauk humanistycznych w **dyscyplinie: Filozofia.**

Recenzję przedkładałam w odpowiedzi na uchwałę Rady Naukowej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego z dnia 28 czerwca 2023, na mocy której zostałam powołana na recenzenta rozprawy doktorskiej Pana mgra Pawła Superata nt: *Marsyliusza z Inghen Quaestiones super quattuor Libros „Sententiarum” Petri Lombardi (Liber II, quaestiones VIII – X)*. Edycja krytyczna opatrzona wstępem i komentarzami.

Ogólna charakterystyka rozprawy:

Recenzowana rozprawa jest pracą edytorską, co oznacza, że dotyczy zakresu badań podstawowych. Głównym celem Autora rozprawy jest zrekonstruowanie i krytyczne opracowanie wybranych kwestii z XV wiecznego filozoficznego tekstu źródłowego, który dotąd znajduje się jedynie w rękopisach, a przez to jest niedostępny dla większości badaczy historii filozofii, wśród których niewielu posiada znajomość paleografii. Wydawane kwestie są częścią komentarza Marsyliusza z Inghen (zm. 1396) do II księgi dzieła Piotra Lombarda (ok.1110 – ok. 1164) zat. *Quattuor libri Sententiarum*. Już z tego powodu recenzowana praca jest warta uznania jako znaczący wkład w rozwój filozofii i ważny przyczynek poszerzający znajomość jej historii.

Dzieło Piotra Lombarda pt. *Quattuor libri Sententiarum* było dla średniowiecznych teologów i filozofów jednym z najważniejszych tekstów, który opracowywany i komentowany był przez prawie wszystkich uczonych tej epoki, a jego autora współcześni mu określali przydomkiem „magister sententiarum”. Powstałe w XII wieku dzieło Lombarda porusza zagadnienia dotyczące nieomal całej ówczesnej wiedzy teologicznej i filozoficznej, poczynając od zagadnień dotyczących istnienia i natury Boga, stworzenia świata nadprzyrodzonego (aniołowie) i przyrodzonego (kosmos, człowiek), przez wiedzę na temat grzechu, odkupienia, po zagadnienia chrystologiczne, sakramentologiczne i eschatologiczne. Nie jest moim zadaniem omawianie treści dzieła Piotra Lombarda, ale chcę jedynie przypomnieć, jak ważne było ono dla nauki średniowiecznej.

Marsyliusz z Inghen był jednym z tych, którzy wyżej wspomniany utwór komentowali. Filozof ten okazał się bardzo znaczącym autorytetem nie tylko dla współczesnych mu, ale także dla późniejszych pokoleń uczonych skupionych w wielu środowiskach naukowych, wśród których wymienię Heidelberg, Paryż, Lipsk, Wiedeń, Pragę, a także Kraków, w którym Marsyliusz zdobył nawet przewagę nad Janem Burydanem. Dzieła Marsyliusza z Inghen komentowano i studiowano najintensywniej w XV wieku, ale dodać należy, że korzystano z nich jeszcze w czasach późniejszych.

XV wiek to w historii filozofii okres szczególny. Okres, który był długo – z różnych powodów – zaniebawiany zarówno przez mediewistów, jak i badaczy filozofii renesansowej. Powstała luka wypełniana aktualne badania nad tym stuleciem prowadzone przez współczesnych historyków filozofii. Pokazują one, że wiele spośród problemów filozoficznych podejmowanych w okresach późniejszych ma swe korzenie właśnie w filozofii XV stulecia. Warunkiem koniecznym i podstawą dla prac systematycznych są prace edytorskie, ponieważ to właśnie one dostarczają i udostępniają cenne źródła historyczne.

Marsyliusz z Inghen ze względu na znaczenie u mu współczesnych oraz ze względu na wpływ, jaki wywarł na kolejne pokolenia filozofów, stał się autorem, którego spuścizna jest dziś badana i odkrywana, między innymi dzięki pracom edytorskim nad tymi dziełami Marsyliusza, które pozostają dotąd zachowane w rękopisach i starodrukach. Jednym z takich dzieł jest jego komentarz do *Sentencji* Piotra Lombarda zat. *Quaestiones super quattuor libros Sententiarum*, nad którym wciąż trwają prace mające na celu krytyczne wydanie tego utworu. Dotąd badaczom udało się wydać część komentarza do I i III księgi *Quaestiones*, ale znaczna część tego dzieła jest wciąż jeszcze niewydana krytycznie. W tym miejscu recenzji chcę podkreślić, iż Pan mgr Paweł Superat podejmując pracę nad edycją wybranych przez siebie kwestii stał się członkiem tego międzynarodowego zespołu badaczy udostępniających dzieła Marsyliusza w opracowanych zgodnie z wymogami naukowymi edycjach. Ponadto swoją pracą Doktorant zapoczątkował badania nad II księgą *Questiones* Marsyliusza, w której mistrz z Heidelbergu rozważa interesujące go zagadnienia kosmologiczne. Dotychczas badacze spuścizny Marsyliusza nie podejmowali tych dotyczących filozofii przyrody tematów z równą intensywnością, jak czynili to wobec zagadnień dotyczących logiki i teologii. Rozprawa doktorska mgra Pawła Superata jest jedną z prac edytorskich prowadzonych nad wymienionym wyżej dziełem Marsyliusza z Inghen, i wypełnia wciąż istniejące braki w znajomości tekstów źródłowych tworzących spuściznę tego filozofa. To moim zdaniem, jest argument za uznaniem rozprawy mgra Pawła Superata za wartościowy i realny wkład w naukę.

Cel, struktura, metody zastosowane w pracy:

Celem recenzowanej rozprawy jest przygotowanie krytycznej edycji wybranych kwestii (kwestie 8-10) z drugiej księgi *Quaestiones super quattuor libros Sententiarum* Marsyliusza z Inghen, a także ich merytoryczne opracowanie, w tym ukazanie zagadnień poruszonych przez Marsyliusza na tle dyskusji toczonych przez ówczesnych filozofów i

teologów. Wymienione kwestie (8 – 10) przedstawiają poglądy Marsyliusza na temat stworzenia świata materialnego, co pozwala na wyodrębnienie z obszernego komentarza jednego wątku i zarazem stanowi odpowiedź na hipotetyczne pytanie: dlaczego mgr Paweł Superat nie wydał na przykład trzech pierwszych kwestii II księgi lub kolejnych niewydanych kwestii z księgi I lub III.

Edycja wybranych kwestii została przygotowana zgodnie z obowiązującymi zasadami. Autor rozprawy zrekonstruował tekst wydawanych kwestii najbliższy archetypowi. Uczynił to na podstawie wybranego przekazu rękopiśmiennego, po dogłębnych analizach istniejących zachowanych przekazów, które skolacjonował, porównał, wykazał związki między nimi zachodzące. Na podstawie tych analiz wybrał przekaz, który można uznać za najwartościowszy z edytorskiego punktu widzenia. Zrekonstruowany tekst wydawanych kwestii jest opatrzony aparatem historyczno-literackim, aparatem filologicznym oraz przypisami, które zawierają uwagi merytoryczne do wydawanego tekstu. Cel swój Autor rozprawy w pełni zrealizował. Strona edytorska przedstawionej rozprawy zasługuje na wysoką ocenę. Szczególnie chcę podkreślić wartość aparatu historyczno-literackiego, w tym fakt, iż Doktorant nie tylko wskazuje w przypisach dzieła, do których odnoszą się poszczególne ustępy wydawanego tekstu, ale w wielu przypadkach te źródłowe cytaty przytacza *in extenso*.

Za najślabszy punkt części wstępnej rozprawy uważam przedstawienie zagadnień filozoficznych i kosmologicznych (1.3.; str. 47-70). Omówienie to jest bowiem dość powierzchowne i nieposzerzone. Jednak dodam od razu, iż nie umniejsza to wartości rozprawy, której pierwszym celem jest dostarczenie krytycznej edycji tekstu, a omawianie zawartości wydawanego dzieła jest niejako wartością dodaną. Może mgr Paweł Superat napisze kiedyś na temat kosmologicznych poglądów Marsyliusza z Inghen odrębny artykuł i w nim przedstawi te poglądy opracowane szerzej i głębiej.

Strukturę recenzowanej rozprawy wyznacza charakter edytorski, dlatego została ona podzielona na dwie części, z których pierwsza jest wstępem do edycji, a druga - to część zasadnicza rozprawy, czyli edycja kwestii 8-10 II księgi komentarza Marsyliusza z Inghen do *Sentencji* Piotra Lombarda.

Doktorant pisze na temat podziału swej rozprawy: „Praca podzielona została na dwie części - edycję, która stanowi część drugą pracy oraz poprzedzający ją wstęp zawierający zarówno standardowe dla edycji krytycznych uwagi formalne, jak i analizę historyczno-filozoficzną. Część historyczna składa się z czterech rozdziałów 9...”. (por. s. 8). Dostrzegam tu pewien problem, gdyż te słowa nie odpowiadają ściśle temu, co wynika ze spisu treści, ponieważ z numeracji tam występującej wynika, że część pierwsza składa się z dwóch „pod - części”, czyli - „1. Autor i jego dzieło” i - „2. Tradycja przekazu”. To one powinny być określone w przedmowie jako rozdziały części pierwszej. Natomiast cztery rozdziały, o których mówi Doktorant to w istocie 4 paragrafy pierwszego rozdziału pierwszej części. Czyli faktycznie jest tak: całość dzieli się na dwie części: I. Wstęp edytorski; II. Edycja krytyczna. Część pierwsza dzieli się na

dwa rozdziały: 1. Autor i jego dzieło; 2. Tradycja przekazu. Rozdział pierwszy dzieli się na cztery punkty: a) Życie i twórczość...; b) Komentarz Marsyliusza...; c) Zagadnienia filozoficzne i kosmologiczne...; d) źródła doktrynalne i cytaty. Punkty „b” i „c” , oznaczone w rozprawie jako „1.2” i „1.3” (czyli drugi i trzeci rozdział pierwszej części) dzielą się na podpunkty (w spisie treści rozprawy oznaczone jako „1.2.1”.; „1.2.2.”; „1.2.3” oraz „1.3.1”.; „1.3.2.”; 1.3.3”.) Rozdział drugi dzieli się na 5 punktów: a) czas i miejsce...; b) zależności ...; c) zasady ...; d) descriptio fontium...; e) Index siglorum... . W tym miejscu jeszcze drobna uwaga dotycząca występującego w spisie treści wyrażenia „tradycja przekazu” – jest to pleonazm i należałoby ten tytuł poprawić, na przykład na „tradycja rękopiśmienna”. Doktorant swoją prezentację struktury rozprawy zawartą w przedmowie zharmonizować z tym, co przedstawia spis treści. Ponadto chciałam zauważyć, iż zarówno na str. 66 jak na str. 68 znajdujemy dwa identyczne nienumerowane podtytuły wyróżnione wersalikami: „Ruch niebios a zmiany na ziemi”. Na str. 66 nawiązuje się do artykułu drugiego kwestii 10., a na str. 68 do artykułu trzeciego kwestii 10. Powinno być chyba „Ruch niebios a zmiany na ziemi” a) art. 2, księga 10; b) artykuł 3 księga 10.”, lub jakoś podobnie.

Początkowe partie rozprawy (według Spisu treści są to punkty 1.1. ; 1.2; 1.3; 1.4, nazwane w Przedmowie „rozdziałami”) mgr Paweł Superat przeznaczył na: przedstawienie ważnych informacji biograficznych na temat Marsyliusza z Inghen (1.1); okoliczności powstania jego komentarza do *Sentencji* Piotra Lombarda, (1.2); omówienie zawartości merytorycznej wydawanych kwestii tego komentarza (1.3.); przedstawienie źródeł, na których opierał się w swej pracy nad komentarzem Marsyliusz z Inghen (1.4). Doktorant przedstawił biografię Marsyliusza na szerszym tle, przytaczając interesujące informacje na temat wydarzeń historycznych i realiów społeczno-politycznych w czasie i miejscach jego życia. Należy to docenić, bo chociaż przesadny biografizm nie jest metodą odpowiednią do badania pism filozoficznych, to jednak metodologia badań historycznych wymaga dobrej znajomości ważnych okoliczności życia, panującej kultury oraz związanego z nią modelu wychowania i kształcenia, które wpływają na kształt ludzkiej twórczości w każdej z epok.

Następnie Doktorant przedstawił okoliczności powstania i przypuszczalną datację komentarza do *Sentencji* Piotra Lombarda. Za najważniejsze z okoliczności uznał studia teologiczne podjęte przez Marsyliusza oraz jego uczestnictwo w pracach pewnej komisji inkwizycyjnej, co – jak dowodzi mgr Paweł Superat – pozwala określić nie tyle datę powstania i ukończenia tego dzieła, co zawęzić ramy czasowe jego powstawania. W tym punkcie rozprawy mgr Paweł Superat ujawnił zdolności analizowania danych i wyciągania z tych analiz wniosków. W kolejnym punkcie Doktorant omawia wewnętrzną strukturę komentarza Marsyliusza i budowę poszczególnych kwestii, ukazując wyjątkowość tego właśnie dzieła, w stosunku do innych powstających w jego czasach komentarzy do *Sentencji* Piotra Lombarda. Poza powyższymi tematami w części wstępnej edycji znajdujemy wykaz wszystkich tytułów kwestii II księgi *Quaestiones super quattuor libros Sententiarum*, spośród których

kwestie 8, 9 i 10 zostały krytycznie wydane w ramach recenzowanej rozprawy doktorskiej. Mgr Paweł Superat dowiódł, że posiada umiejętność poszukiwania i gromadzenia materiałów, analizowania danych historycznych i wyciągania wniosków, czyli ustalania faktów odnośnie do badanego przedmiotu.

Na str. 47-70 Autor recenzowanej rozprawy omawia zagadnienia kosmologiczne i filozoficzne wyłaniające się z lektury wydawanych kwestii. Jak już wyżej napisałam, ten rozdział rozprawy uważam za najslabszy, choć nie tyle sam w sobie, co w stosunku do pozostałych rozdziałów pierwszej części edycji. Już sama objętość tego rozdziału w stosunku do wielości poruszonych nim tematów wskazuje, że nie mogły one zostać omówione wyczerpująco. Na przykład temat związany z metafizyką (fizyką) światła – 4 strony, zagadnienia dotyczące trójjedyności Boga – jedna strona, prezentacja modelu wszechświata, w tym sfery podksiężycowej, ruchów niebios oraz zmian na ziemi – wszystkie te tematy omówiono na kilku zaledwie stronach. W pewnym sensie uzupełnienie tego rozdziału stanowią przypisy, które są zamieszczone pod poszczególnymi kwestiami edycji, ale znajdują się one jednak w innej części pracy. W tym miejscu można postawić pytanie, czy w pracy edytorskiej omawianie treści wydawanego tekstu źródłowego powinno być koniecznym punktem wstępu edytorskiego. Chcę podkreślić, że powyższa krytyczna uwaga odnosi się tylko do tego punktu recenzowanej pracy. Uważam, że poziom edycji oraz sposób przedstawienia aparatu krytycznego zdecydowanie rekompensują wspomniane niedostatki.

Następnie (str. 70-91) mgr Paweł Superat przedstawia autorów i dzieła będące dla Marsyliusza z Inghen źródłem wiedzy i cytatów. Doktorant wskazuje na stopień i charakter zależności od owych autorytetów, omawia sposób wykorzystania dzieł i poglądów uznawanych przezeń za autorytety autorów, co jest interesującym wątkiem recenzowanej rozprawy, choć i tu są podpunkty, w których temat potraktowano zdawkowo. Chciałam też zauważyć, iż omawiany punkt, jest w spisie treści zatytułowany: „Źródła doktrynalne i cytaty”, podczas gdy zgodnie z treścią rozprawy powinien być zatytułowany: „Autorytety i źródła doktrynalne”, ponieważ rozpada się na dwa nienumerowane, ale wyróżnione kapitalikiem podpunkty, z których pierwszy poprzedza podtytuł „Autorytety”, drugi zaś podtytuł „Źródła doktrynalne”, zaś podpunktu pt. „Cytaty” brak (por. str. 70; 80). Zwróciłam też uwagę na przypis 383 (str. 79), którego treść nie odpowiada tekstowi, do którego się odnosi, ponieważ zdanie na tej stronie mówi o Strabonie, a odsyłacz o Bedzie Czcigodnym i Ambroży z Mediolanu, ale bez związku ze Strabonem.

Po wyżej omówionych treściach następuje punkt zat. „Tradycja przekazu”. Tu Doktorant omawia w kompetentny i w świadczący o wysokich umiejętnościach sposób zagadnienia związane z tradycją rękopiśmienną wydawanego przez Niego tekstu. Przedstawione tu zostały opisy rękopisów, w których tekst się zachował, historia tych rękopisów oraz ukazane zostały zależności między poszczególnymi kodeksami i drogi wiodące do ustalenia rękopisu stanowiącego podstawę edycji. Wszystko to skrupulatnie przeanalizowane i udokumentowane stosownymi przykładami

porównywanych tekstów i zwieńczone grafami ilustrującymi związki między kodeksami (*stemma codicum*). Ta część rozprawy zasługuje na bardzo wysokie uznanie. Świadczy o kompetencji Doktoranta w zakresie pracy badawczej wymagającej poza znajomością łaciny i paleografii także zdolności analitycznych.

Sama zaś edycja świadczy o opanowaniu przez Doktoranta metody pracy historyka i edytora, oraz o opanowaniu przez Niego znajomości trudnej sztuki paleografii łacińskiej i języka łacińskiego (w tym łaciny średniowiecznej). Aparat historyczno-literacki obejmujący liczne przypisy ze zidentyfikowanymi źródłami wprost i nie wprost przywoływanymi przez Marsyliusza z Inghen w jego komentarzu do *Sentencji* Piotra Lombarda świadczy po pierwsze o umiejętności poszukiwania i przeszukiwania materiału literackiego, a także o znajomości historii filozofii. Dodam z uznaniem, że Doktorant nie tylko wiele spośród zidentyfikowanych cytatów zamieszcza *in extenso* w przypisach zawierających aparat krytyczny, co jest dodatkową wartością rozprawy, ale także zadał on sobie trud sporządzenia przypisów odnoszących się do poszczególnych zagadnień wydawanych kwestii w języku łacińskim.

Stwierdzam, że Panu magistrowi Pawłowi Superatowi udało się z powodzeniem osiągnąć założony cel, a dzięki jego rozprawie nieznane dotąd źródło literackie powiększyło zasoby, na podstawie których mogą powstawać prace systematyczne. Sądzę, że następnym krokiem powinno być opublikowanie edycji w jakimś specjalistycznym czasopiśmie naukowym – po wprowadzeniu sugerowanych korekt oraz poprawieniu błędów językowych, których nie udało mu się uniknąć. Te spośród nich, które jako uważny czytelnik zauważyłam, wymieniam poniżej:

Dostrzeżone błędy językowe:

s. 1-3 jest: „możnaby” zamiast „można by” oraz „trzebaby” zamiast „trzeba by” ; s. 6: jest: „Ponieważ zagadnienie stworzenia materialnego świata (...) scholastycy zajmowali się nim przede wszystkim w komentarzu do *Księgi Rodzaju* lub w komentarzu do drugiej księgi *Sentencji*...” - powinno być: „w komentarzach do *księgi Rodzaju* lub w komentarzach do drugiej księgi *Sentencji*...” ; - s. 6, 37, 58, 69, 86, spójnik „jako że” – występuje przedzielony przecinkiem. Reguła mówi, że zarówno na początku zdania, jak i przed zdaniem podrzędnym spójnik ten występuje zawsze bez przecinka; s. 104: jest zbędny przecinek po „jako że”, s. 8, W zdaniu: „Przykładowo: rywalizacja między książętami w Rzeszy (...) i powiększania ich prestiżu „; powinno być: „powiększaniu” ; s. 15, przyp. 13: zły szyk zdania „... zniechęcenie do Anglii książąt niderlandzkich” ; lepiej brzmi: „zniechęcenie książąt niderlandzkich do Anglii” ; s. 17, zły szyk wyrazów: „Jednocześnie podjął studia na Wydziale teologicznym w 1366 roku, których jednak nie dane mu było ukończyć w Paryżu” - „Jednocześnie w 1366 roku podjął studia na Wydziale Teologicznym w Paryżu, których jednak nie było mu dane tam ukończyć” ; s. 21, przyp. 38: jest „... wybór towarzyszenia Urbanowi VI”; powinno być: decyzja o towarzyszeniu ; decyzja by towarzyszyć ; s. 22 – jest: „poza tą wizytą nie sposób jest odtworzyć... - w tym zdaniu nie powinno wystąpić słówko „jest” ; s. 26: jest: ... nie wahał

się z własnej kieszeni wesprzeć uniwersytetu ..." – powinno być „ wesprzeć uniwersytet”. ; s. 27 – „... te dwa czynniki wydają się być wystarczające” – w tym zdaniu czasownik „być” jest błędem. ; s. 36 „... Ten **mógł** przecież w swoim komentarzu **mógł** spisać poglądy”; s. 37: jest: „mieć mistrza **pod którym** studiował” - może lepiej „pod kierunkiem / opieką którego studiował”. ; s. 41 „... pozostawił po sobie liczny księgozbiór” – raczej „bogaty księgozbiór” ; s. 47: jest: „Problematykę stworzenia świata materialnego Skomentował w trzech odpowiadającej im kwestach”, - powinno być: „odpowiadających im kwestiach” ; s. 47: „ogląd panoramy” – wystarczy: „ogląd” / „panoramę”; s. 48, Jest: „...Marsyliusz wpisuje się w XIV wieczne dyskusje (...), które odchodziły od wyjaśnień metafizycznego ..." - powinno być : „metafizycznych”; s. 49. jest: „Przeciw opinii m.inn. Tomasza z Akwinu o złożeniu nieba i ziemi z formy i materii innego rodzaju niż materii sfery podksiężycowej...” – powinno być: „materia sfery podksiężycowej”; s. 51. jest: „... Nie potraktował zdawkowo (jak niektórych dystynkcji poświęconych aniołom)...” – powinno być: „... niektóre dystynkcje poświęcone aniołom”; s. 52. „... i przede wszystkim twórczo podjął własne przedstawiając własne rozwiązanie nieba jako prostego aktu” , raczej „rozwiązanie na temat nieba, uznając za będące prostym aktem” (lub podobnie); s. 53: ...”Stąd najprawdopodobniej wynika ostrożność i duża atencja Marsyliusza w omawianiu tego problemu” – słowo „atencja” jest tu niewłaściwie użyte. W języku polskim nie pochodzi ono przecież od angielskiego *attention* – czyli uwaga, zainteresowanie, ale od łacińskiego *atentio* szacunek, uznanie okazywane komuś – jakiejś osobie, a nie problemowi.; s. 59: „śpiąc będąc nastawionym na promienie Księżyca, ...” – powinno być „wystawionym” , albo „jesteśmy poddani promieniowaniu księżyca”;s. 66: jest „... Marsyliusz omawia zarówno funkcjonowanie sfer (...) jak i założeń filozoficznych tego dotyczących ...” – powinno być: „założenia filozoficzne tego dotyczące” -, chyba, że chodzi o funkcjonowanie tych założeń. W tym przypadku uwagę cofam. ; s. 67. Jest: „... podejście teologów na temat...” – powinno być: „podejście teologów do tematu...”; s. 75 „W badanych kwestiach... przywołuje jego autorytet powołując się na dzieła metafizyczne i przyrodnicze , tj. następujące tytuły...” – źle zbudowane zdanie; s. 79: „ W badanych kwestiach Marsyliusz powołuje się na ów tekst dwukrotnie – gdy chciał ustosunkować się do innych liczb niebios niż przyjęta przez niego...” . – zdanie źle zbudowane.; s. 80: jest: „... referował jego opinii” – powinno być: „referował opinię”. ; s. 84 – „przewrotnie korzysta zatem z dowodu Bonawentury...” – słowo „przewrotnie” jest tu niewłaściwie użyte. ;s. 85: „Może nie bez znaczenia jest oddawanie czci – lub raczej jego brak – Tomaszowi ze Strasburga przez Marsyliusza” – zdanie niezrozumiałe; s. 85: „Wobec chętnego przytaczania konkluzji i argumentacji Tomasza wszędzie tam, gdzie Marsyliusz się z nim nie zgadza oraz jednoczesne pomijanie zdania, w którym między tymi autorami panuje zgoda” - powinno być : „jednocześnie pomija zdania ” ; s. 85 – partykuła „naprawdę” jest zapisane rozłącznie. ; s. 88. jest: „...po przytoczeniu za Konradem kontrargumentów przeciw wyrażaniu przez materię aktu, podał racje ...”; ze zdania wynika, że Marsyliusz był przeciwny pewnemu faktowi, jakim jest wyrażanie przez materię aktu (cokolwiek by to nie znaczyło), ale chodzi chyba o to, że jest on przeciwnikiem teorii, które taką możliwość przyjmują. Doktorant pomylił poziomy wypowiedzi. Kontrargument może być przeciwko teorii,

poglądowi, a nie działaniu. ; s. 88. Jest: „W kwestii dziesiątej (...) strukturą artykułu Konrada dotyczącym ruchu nieba” – powinno być „dotyczącego”. s. 95, przyp. 489 jest; „... dążenie mające na celu pogłębiania” – powinno być: „pogłębianie”. ; s. 103. Jest: „... do sporządzenia kopii, którą posiadał Jan Dąbrówka” – lepiej było by: „w posiadanie której wszedł Jan Dąbrówka” /którą nabył Jan Dąbrówka” ; s. 105: „wyniki poddane zostały analizie uwzględniając przy tym...”. Powinno być: „wyniki poddałem analizie uwzględniając...”; albo „wyniki poddano analizie uwzględniającej...”; s. 125 nieprawidłowy szyk wyrazów: jest „Zastosowano pisownię i interpunkcję obowiązującą w łacinie klasycznej w edycji oraz opisie rękopisów” – powinno być: „w edycji i opisie rękopisów zastosowano pisownię i interpunkcję obowiązującą w łacinie klasycznej”.

Literówki w tekście łacińskim:

s. 21, przypis 40, jest nuUa; powinno być: nulla; s. 147: „ actus intrinsecus” – intrinsecus; s. 147, przyp. 625 “...actus enim spearat” – separate; s. 147. Przyp. 627. “corruptibiliumm” – corruptibilium.; s. 167. “... formam inherentem” – inhaerentem; 170, inherente; - inhaerente; s. 170; “album inherere” - inhaerere; s. 175, przy. 745, intellegendum” – intelligendum ; spiritalis – spiritualis; s. 192, przyp. 827 „Secundum Marsilium Secundum Marsilium” – Seundum Marsilium; s. 197, p. 852 „... et huus circuli” – “et huius circuli”; s. 199, przyp. 853, “... in traditine iudaica, cohristana...” – “in traditione iudaica, christiana...” ; s. 203, p. 873, “ sunt ibi aque ile...” – ille; s. 205, “... aquis illorum inferioriorum” – “inferiorum’ ;s. 215, p. 938, occurrit – occurrit ; s. 218, ... in his inferioribus – in his inferioribus

Konkluzja

Po dokładnym zapoznaniu się z recenzowaną rozprawą doktorską, w świetle poczynionych uwag, wśród których te krytyczne nie przesłoniły jej istotnej wartości, z przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana magistra Pawła Superata spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668, z późn. zm.). W związku z powyższym kieruję do Rady Naukowej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego wnioski o dopuszczenie Doktoranta do dalszych, przewidzianych prawem etapów przewodu doktorskiego.

M. Konarski – Wersypan